

Vad är en Jukkasjärvibo?

Andra och sista delen i en serie av Jan-Erik Kuoksu.

Motsättningar?

En vanlig uppfattning är att det har rått motsättningar mellan Lappalaiset och Lantalaiset. Om man definierar begreppet ursprungsfolk som ett folk, som bott inom landets gränser när nationen bildades och som befinner sig i politisk minoritet, så borde förutom samerna också tornedalsfinnarna räknas till ursprungsfolken.

Innan nybyggarna kom till dessa trakter hade samerna som varande markernas människor aldrig satt en spade i jorden, än mindre varit bofasta.

Nybyggerverksamhetens tillväxt skapade dock olika konflikthanledningar till exempel inom jakt och fiske. Kampen om brödfödan mellan de båda grupperna har tidvis varit hård. Forskarna har dock visat att 1700-talet var en relativt konfliktfri period.

I slutet av 1700-talet kommer den vanligaste konflikthanledningen, nämligen skador på betesmarkerna. Det handlade om renarnas skadegörelse på myrslåttern. De svenska myndigheterna försökte komma tillrätta med svårigheterna.

Verdi-systemet

Jag anser dock att man inte får överdriva motsättningarna mellan samer och nybyggare. Man var, upptäckte man snart, beroende av varandra. Mellan Lappalaiset och Lantalaiset uppstod snart ett vänskapsförhållande med ömsesidiga förpliktelser. Man hade en gemensam religion och gemensamma traditioner. Det nära sambandet visade även det så kallade verdi-systemet, som verkar vara helt utvecklat vid mitten av 1800-talet och som kanske var det redan långt tidigare. Verdisystemet innebar att samerna hyrde in sig i en viss nybyggerfamilj under vinterperioden och på det sättet fick samerna någonstans att bo i de byar man kom till.

Genom detta system fick nybyggarna tillgång till renkött samt mjöl och fisk från Norge för att nämna några viktiga varor. Den sociala kontakten var också viktig liksom att man kunde få husrum för äldre och sjuka samer. Vid storhelger kom samerna till sina "käymäpaikkat" och det skulle aldrig fallit någon "emäntä" (husmor) in att vägra husrum även om stugan var full av egna barn och gäster.

Lappmarksgränsen

År 1681 kom tre fransmän, Jean Francois Regnard, de Fercourt och de Corberon till våra trakter som de första turisterna.

Fransmännen kom för att resa ett monument vid världens ände. När sällskapet passerade den lilla byn Kuoksu, som ligger strax nedanför Vittangi, skrev Regnard "*Denna dag tillbringade vi i Coctuando, där Lappmarken tar vid*".

Hur kunde Regnard veta redan 1681 att lappmarken börjar där? Lappmarksgränsen fastställdes nämligen först på 1750-talet.

Redan tidigare hade dock lappmarksgränsen dragits upp som en gräns inom vilken birkarlarna hade sitt handelsområde. I samband med den ökande kolonisationen drogs redan på 1500-talet gränsen mellan Torne socken och Torne Lappmark. Och gränsen mellan böndernas och samernas intressen kom att ligga i trakterna av Kuoksusuvanto, något som alltså Regnard tycks ha varit medveten om.

Enligt uppgift drogs gränsen väster om det översta hemmanet i varje älvdal.

En annan gräns som går genom lappmarken i riktning söder-norr är odlingsgränsen. Den tillkom år 1867 och skulle markera de områden där samerna hade rätt att både sommar och vinter använda hela området som renbetesland. Några avgörande gränser för att skilja samernas och böndernas marker var varken lappmarksgränsen eller odlingsgränsen.

Det svenska språket

Julia Svedelius skriver 1914 i boken *Raunala*:

Svenskan räknas som skoltvång och avkastas så fort barnen komma ut under rasten. Och i hemmet talas uteslutande finska med en envishet, som är ganska karaktäristisk för nybyggarna, de så kallade lantalaiset.

Det svenska språket, svensk sed och svenskt tankesätt har under de senaste hundra åren varit myndigheters paroller för att påverka de egensinniga och främmande ödemarksfolken. Verksamheten, på gott och ont, hade som mål att lära framför allt barnen "ihmisyyttä" (folkvett).

"Inte underligt... "

Ännu så sent som 1950 gjordes försök (delvis misslyckade) i folkskolans första klass att få mig att lämna två egenheter som jag ansågs vara belastad med, nämligen det finska språket och vänsterhänthet. Jag är ännu vänsterhänt, men finskan har jag delvis tappat som talspråk. Jag ser framför mig många misslyckade lantalaiset i kampen om att lära sig det svenska språket och ibland även att kämpa mot vänsterhäntheten. Inte underligt att vi blev som vi blev...